

**НЕОЛЕКСЕМИ, УТВОРЕНІ ЗАСОБОМ СЛОВОСКЛАДАННЯ В
ПОЕЗІЯХ ВОЛОДИМИРА КОЛОМІЙЦЯ ТА ПАВЛА МОВЧАНА**

У статті досліджено питання індивідуально-авторського словотворення складених іменникових лексем у мові поезій Володимира Коломійця та Павла Мовчана. Вивчено механізми деривації субстантивних похідних та проаналізовано їх функції в поетичному ідіолекті митців.

Ключові слова: *ідіостиль, субстантив, оказіональне слово, твірна база, словотвірний формант.*

In article the question of individual-author's word-formation of the combined substantive neologisms in Vladimir Kolomijets's and Pavlo Movchan's language poetic is investigated. It is investigated mechanisms of a derivation of derivative nouns names and the analysis of their functions in individual style of writers.

Key words: *idiastyle, a noun, the occasional word, forming base, a word-formation affix.*

Осново- і словоскладання належать до продуктивних способів словотворення української мови, застосування яких на всіх етапах її розвитку сприяло поповненню словникового складу [1, с. 134].

Такі новотвори є свідченням дії в мові закону економії лінгвальної енергії [8, с. 143], вони досить широко представлені в поетичній мові, оскільки, вважає В. Ковальов, – семантично змістовніші, ніж загальноновживані складені слова, і значення складових частин (основ) індивідуально-авторських похідних завжди сприймається досить виразно [2, с. 75-83].

Як показує аналіз поетичної мови В. Коломійця та П. Мовчана, більшість складених новотворів має своїми твірними базами первинні субстантиви, хоч нерідко фіксуємо неолексеми, утворені шляхом словоскладання первинних та вторинних (оказіональних за формою) номінацій: **верхогляди-онуки** (... і засліпли криниці: вода не смачна в них... / Наче мова в устах **верхоглядів-онуків**. [5, с. 47]); **всевіди-діди** (*О всевіди-діди!* / Як втрачається все те, призабувається... [5, с. 46]); **колесо-недви́га** (*І холодом палючим б'є / від колеса-недви́ги, / і знаю, що воно – моє...* [6, с. 43]).

Неолексеми, утворені засобом словоскладання, характеризуються синонімічними, антонімічними, синонімічно-антонімічними відношеннями складників, за допомогою чого досягається додаткова експресивність новотворів і збільшується їхнє семантично-емотивне навантаження. У Володимира Коломійця такого типу похідні представлено неолексемами **небовись** (*Заповітні обрії – у квітні: / ожива трава... ясніє **небовись**...* [3, с. 7]); **півправа-півбрехня** (*Як жаль, що в обігу бувають з-поміж іншого / й **півправа-півбрехня** / зручна, огиниста...* [5, с. 109]); **співо-плач** (*Почуй мій кант. Мій **співо-плач**. / Хай зникне мла!* [5, с. 166]). У поезії Павла Мовчана зустрічаємо – **ноче-день, хмаро-небо** (*Нема мене до подиху, нема, / є насінина стиснута, німа, / загублена в безмежній порожнині, / де творяться сполуки безпричинні, / де **ноче-день** безбарвний і ніякий, / де на окремість жодної ознаки, / де **хмаро-небо** змішане з водою, / і все оте з тобою є й тобою ...*[6, с. 97]); **сон-напівсон** (... **сон-напівсон**... / і там щось кажеш ти... якась роз...мова / про суть яко...гось слова... [6, с. 103]). В аналізованих похідних звертає на себе увагу лексичний компонент **пів-**, який, залежно від контексту, може виступати як засобом творення синонімічних, так і антонімічних семантичних відтінків новотворів, пор.: **півправа-півбрехня** (В. Коломійець); **сон-напівсон** (П. Мовчан).

За семантикою такі похідні утворення в поезії В. Коломійця і П. Мовчана представлені такими тематичними групами: номінації зі значенням предметності, номінації на позначення осіб та інших істот.

До номінацій зі значенням предметності належать іменникові похідні, що відіграють виразну роль у створенні художніх образів, наприклад, Світового Дерева (*дуб-гримайло* (ВК), *дуб-небодержець* (ПМ)), гори (скелі) – то як образно-метафоричного вираження внутрішнього стану ліричного героя (*гора-затула* (ПМ)), то як поетичного відображення вічності (*скелі-віки* (ВК)), порівняймо – *Що правда? Грозою протяга / віть дуба-гримайла!* [5, с. 297]; *Дуб-небодержець* взеленив повітря / і наслухає, як кружеля земля на корені. / Чи ж під стопою рухається й світ? / і по слідах народжується камінь?... [6, с. 98]; *Горо-затуло*, з твоєї вершини / дух оглядає світ соколино. / Іскру викрешую із серцевини, / горо, гордине, моя горовино! [6, с. 49]; *Музика – весела каравела – / випливала з-поза скель-віків. / І Париж під вежею Ейфеля / у тремкім серпанку голубів.* [5, с. 295]. Поміж номінацій зазначеного типу в поетичній мові Володимира Коломійця зустрічаємо деривати, які відображають різного плану природні явища (дощ, веселку, вітер, світанок і та ін.) – *Лопоче листю золоті повір'я / безсонько-дощ і видзвонить на брук!* [5, с. 68]; *Хить-хить-хить-хить / там грона крапель / (у дикій веселці-росі).* [4, с. 118]. Порівняймо, як провокативно-грайливо персоніфікує поет образ вітру, змальовуючи дивовижні картини осені: *Дерева стриптиз чинять... Вітер-безсоромець / на те берізок юних спонукає.* [4, с. 128]. У новотворі “*коваль-світанок*” (*Роздуб коваль-світанок горно: / хай проясніє... щезне мла. / Струна взяла мене за горло / і в край коханий повела.* [5, с. 43] з асоціативно візуалізованим образом світання, світанкового полум'я проступає ідея початку нового життя, яке у свідомості ліричного героя пов'язується з поверненням у рідний край.

У поетичній мові Павла Мовчана новотвори із семантикою предметності виступають на позначення певних ознак стану ліричного героя – *3 губ спорскують краплини-пухирці, / тяжіючи до змісту, до єднання: / і я ось-ось все висловлю, стривай, / лиш хай спаде вода й відкриє мої губи...* [6, с. 89]; антропоморфізованих об'єктів – *очиці-сліпаки* (*Дверима став будинок до смеркання, / заплющивши очиці-сліпаки, / а в ньому дохилили по останній / краплині оцту з чарок пияки...* [6, с. 122]); виступають художніми засобами творення образу плину часу – *Просто ніколи нам підраховувать листя, / теплі краплі збирати в гарячі долоні, – / наші руки всукалися в гриви вихрасті, / і нас хвилі несуть, хвилі-коні з ікони, / лише руку відпустиш: / пропав!.. прощай!...* [7, с. 20].

Індивідуально-авторські деривати-номінації осіб використовуються обома митцями з метою створення як виразно позитивних характеристик людей, наприклад – *гудці-скоморохи* (*Ой ви, гудці-скоморохи, / сміхотливіці-ворожили, / ви розважте князя трохи, / ладо-князя і дружину.* [5, с. 2]); *переможець-оборонець* (*І переможцем-оборонцем / ішов і ти – стопа в стопу...* [7, с. 9]), так і для зображення осіб, яким властиві певні негативні ознаки чи характеристики: *Рубалися із непокритими грудьми, / панам і схаменутись не давали – / з шансів вибивали. / Тікають – гарбузами животи вихляють... / “А, салогуби-пузани, – так ось вам, ось вам!”* [5, с. 3]; *Серцевина твоя на коронках зубів / відбиває вогонь поїдучий, недремний, / віддзеркалює сміх грабунів-хижаків.* [6, с. 52].

Серед складених неологізмів у поезіях В. Коломійця та П. Мовчана виділяємо також номінації істот, представлені класом птахів (*арфа-птаха, півень-імператор*), комах (*бджола-гудима, джмелі-листоноші*), гризунів (*мишка-ворушка*), порівняймо: *Арфою напоєне повітря, / арфа розчинилася у вітрі, / між черемух арфа-птаха аха, / в оберемок трав забилась – пахне...* [3, с. 12]; *І тільки півень-імператор / не знав, що жде на нього ніж, – / він криком шпарки конопатив, / щоби не витікала ніч.* [7, с. 71]; *І скільки в нім – од густоти ночей, / од сурм світання... од бджоли-гудими...* [3, с. 129]; *...Знов із квітів печальних пилок – листи... / Лиш джмелі-листоноші знають ім'я / та адресу твою...* [3, с. 112]; *З-під днища ховрах свиснув, / мишка-ворушка маліє з ніжності, / а для мандрівки колобок чахне на підвіконні / все задля них...* [7, с. 80].

Отже, складені індивідуально-авторські субстантиви як носії яскравої художньо-образної семантики уживаються в поетичних контекстах Володимира Коломійця та Павла Мовчана на позначення осіб, інших істот, предметів. Зазначені похідні в поезії В. Коломійця відображають різного плану природні явища, у текстах П. Мовчана мають виражену семантичну вказівку на антропоморфізовані об'єкти, а також стан ліричного героя. Такі неолексеми є важливим засобом актуалізації художніх структур, репрезентації особливостей мовних картин світу письменників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Клименко Н.Ф., Карпіловська Є.А., Кислюк Л.П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі: Монографія. – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2008. – 336 с.
2. Ковальов В.П. Словотвір художніх оказіоналізмів (на матеріалі російської літератури) / В. П. Ковальов // Мовознавство. – 1974. – №5. – С. 75 – 84.
3. Коломієць В.Р. День творення: Лірика / Коломієць В. Р. – К.: Молодь, 1975. – 175 с.
4. Коломієць В.Р. Поміж чуттями і дивами: Поезії / Коломієць В. Р. – К.: Рад. письменник, 1969. – 142 с.
5. Коломієць В.Р. Семигори / Коломієць В. Р. – К., 1990. – 419 с.
6. Мовчан П.М. Сіль: Поезії / Мовчан П. М. – К.: Дніпро, 1989. – 380 с.
7. Мовчан П.М. Твори в трьох томах: в 3 т. / П. Мовчан. – К.: Просвіта, 1999. – Т. 1: Голос: [поезії]. – 1999. – 622 с.